

YTTRANDE

rörande

de ekonomiska förhållandena vid de af staten understödda högre skolorna för kvinnlig ungdom och med dem likställda samskolor jämte därmed sammanhängande förslag

på uppdrag af

Statsrådet och Chefen för Kongl. Ecklesiastikdepartementet

afgifvet af

L. M. WÆRN.

STOCKHOLM

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

1901.

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kongl. Ecklesiastikdepartementet.

Genom skrifvelse från Herr Statsrådet af den 15 sistlidne juni erhöll undertecknad i uppdrag att dels verkställa en utredning rörande de ekonomiska förhållandena vid de i riket befintliga högre skolor för kvinnlig ungdom och därmed likställda samskolor, hvilka åtnjuta statsunderstöd, dels afgifva yttrande och förslag i fråga om de bidrag af statsmedel, som för dessa läroanstalter kunde anses erforderliga, samt beträffande de närmare villkor och bestämmelser, under hvilka dylika bidrag böra utgå.

Sedan jag, på grundvalen af från läroanstalterna i fråga inkomna uppgifter för läsåret 1900—1901, verkställt sådana undersökningar och utredningar, som afsetts, får jag härmed för Herr Statsrådet framlägga de resultat, hvartill undersökningarna ledt, samt de förslag, som synt mig böra därpå grundas.

De högre skolor för kvinnlig ungdom och med dem likställda samskolor, hvilka åtnjuta statsunderstöd, utgöra för närvarande ett antal af 103. Inom föreskrifven tid hade infordrade uppgifter inkommit från alla dessa utom en. Antalet af de skolor, hvilka afses i den följande undersökningen, äro alltså 102.

Till de uppgifter, som lämnats, hör ett sammandrag af hvarje skolas räkenskaper för det senast afslutade räkenskapsåret, som för en del af skolorna sammanföll med kalenderåret 1900, för den andra delen med läsåret 1899—1900. Ett sammandrag af samtliga dessa räkenskapsammandrag gifver följande siffror, som belysa den ekonomiska ställningen för dagen vid dessa skolor, sedda i klump.

Debet.

Tillgångar vid årets början	kr.	903,125
Räntor, hyror, afkomst af donationer	»	33,347
Anslag af staten	»	196,875
» » landsting	»	13,000
» » kommuner och enskilda	»	165,262
Elevavgifter	»	1,187,829
Diverse inkomster	»	25,288
Skulder vid årets slut	»	1,309,943
	Summa	kr. 3,834,669

Kredit.

Skulder vid årets början	kr.	1,334,736
Räntor å lån	»	46,758
Aflöningar och arvoden	»	1,073,721
Fastighetsutskylder och underhåll	»	35,443
Hyror för skollokaler	»	150,588
Utgifter för inventarier och materiel	»	46,887
» » uppvärmning, belysning och städning	»	104,866
Pensionsavgifter för lärarinnor	»	15,612
Diverse utgifter	»	79,402
Tillgångar vid årets slut	»	946,656
	Summa	kr. 3,834,669

En ytterligare hopslagning af vissa inkomstposter och vissa utgiftsposter underlättar öfversikten.

Skolornas *inkomster* under räkenskapsåret utgjorde nämligen

i elevavgifter	kr.	1,187,829
» stats- och kommunalbidrag	»	375,137
» räntor, hyror och diverse inkomster	»	58,635
	Summa	kr. 1,621,601

och *utgifterna* samma år utgjorde:

i aflöningar och arvoden	kr.	1,073,721
» hyror och fastighetskostnader	»	186,031
» öfriga driftkostnader	»	231,155
» räntor och pensionsavgifter	»	62,370
	Summa	kr. 1,553,277

Summan af inkomsterna under året öfverstiger alltså summan af utgifterna med 68,324 kronor, hvadan tillgångarna ökats med 43,531 kr. och skulderna minskats med 24,793 kr.

Betraktar man de ifrågavarande skolornas ekonomiska förvaltning såsom *en* affär, har man således att konstatera, att affären under det afsedda räkenskapsåret sköttes så, att en ej oväsentlig förbättring vanns i dessa skolors ekonomi. Genom den uppkomna behållningen aflyftades dock endast en del af den skuld, som hvilar på dessa skolor. Vid årets slut befunnos nämligen skolorna behäftade med en skuld, som öfversteg tillgångarna med 363,287 kronor.

Af en jämförelse emellan de ofvan angifna inkomst- och utgiftsposterna framgår, att elevavgifterna till större delen gå åt till lärarepersonals aflöning, att öfverskottet å elevavgifterna (114,108 kr.) täcker endast en del af kostnaden för skollocalerna, att för bestridande af återstoden af denna kostnad, samtliga driftkostnader för öfrigt och utgifterna till pensionskassorna (tillsammans uppgående till 365,448 kronor) varit att tillgå dels statens och kommunernas bidrag (375,137 kr.) dels vissa inkomster i räntor, hyror m. m. (58,635 kr.), och att alltså, om statens och kommunernas bidrag icke funnits, skolornas ekonomiska förvaltning under räkenskapsåret skulle hafva ledt till en underbalans å 306,813 kronor.

Ett annat faktum, som kan vara värdt att framdraga ur siffrorna i räkenskapssammandraget här ofvan, är att staten under räkenskapsåret understödt de högre flickskolorna och samskolorna med en penningesumma, som med 18,613 kronor öfverstiger värdet af landstingens, stadskommunernas (samt några landtkommuners) och enskildes (samt några sparbankers) samfällda bidrag.

Det ekonomiska värdet för de ifrågavarande skolorna af det statsunderstöd, de åtnjuta, reduceras ej oväsentligt genom de villkor, som därvid äro fästade rörande dels kostnadsfri undervisning dels undervisning mot nedsatt afgift för vissa elever, hvilkas antal är bestämdt i en ungefärlig proportion till understödets belopp. På grund af dessa villkor hafva vid de understödda skolorna 611 elever undervisats afgiftsfritt, under det att 980 elever undervisats mot en årsavgift af högst 50 kronor. Finge man nu antaga, att de 611 frieleverna under andra omständigheter skulle hafva tillhört samma skolor såsom betalande elever, och är medelårsavgiften per elev att beräkna till 125 kronor (se nedan), så skulle ifrågavarande åliggande representera ett värde af 76,375 kronor och åsamka de understödda skolorna en lika stor minskning i deras årsinkomster. Och finge man antaga, att de 980 elever, som undervisats mot nedsatt afgift, under andra omständigheter skulle hafva tillhört skolorna såsom fullt betalande

lärjungar, så skulle, under samma förutsättning rörande årsafgiftens medeltal, genom det andra villkoret (nämligen att 980 lärjungar erlägga 50 kr. om året i stället för 125 kr.) de understödda skolorna lidit en minskning af 73,500 kronor i sina årsinkomster. Nu är man visserligen ej berättigad att göra sådana antaganden, enär en del af eleverna i fråga under andra omständigheter sannolikt skulle ha saknat möjlighet att begagna undervisningen i *dessa* skolor. Den grad, i hvilken de statsunderstödda skolornas budget belastas genom nämnda åligganden, bör därför ej mätas med summan af de båda ofvan angifna talen. Men det faktum, som framgår af utredningen är, att omkring 149,875 kronor af statens årliga anslag till högre flickskolor och samskolor användas till att helt eller delvis bekosta vidpass 1,600 barns undervisning i *dessa* skolor. Af det statsanslag å 196,875 kronor, som under det afsedda räkenskapsåret utgick till sagda skolor, var alltså, strängt taget, endast en mindre del eller 47,000 kr. att betrakta såsom understöd åt *skolorna* , under det att den större delen hade karaktären af understöd åt *föräldrar och målsmän* i och för deras barns uppfostran.

För vinnande af en bestämmande uppfattning af de ifrågavarande skolornas ekonomiska ställning har jag granskat hvarje särskild skolas räkenskaper för det nämnda året i afsikt att utröna, huruvida skolaffären gått med vinst eller med förlust. Härvid framgick, att af de 102 skolorna 60 (58,8 %) lämnat vinst, under det 31 skolor (30,4 %) gått med förlust och de återstående 11 skolorna (10,8 %) haft inkomster och utgifter, som jämnt täckt hvarandra. Att resultatet i sistnämnda 11 skolor var sådant, berodde därpå, att föreståndarinnans arvode (eller ägarinnans årsinkomst) utgjorts af skolaffärens nettovinst för året. Då de uppgifter, som lämnats rörande beloppet af denna nettovinst, visa, att föreståndarinnornas arvoden i *dessa* skolor varit dels synnerligen otillräckliga dels nätt och jämnt tillräckliga, har man anledning att sammanföra ifrågavarande 11 skolor med den, som *icke* burit sig. Med en ringa afrundning af procenttalen blir resultatet alltså, att 59 % af de undersökta skolorna under räkenskapsåret lämnat vinst, under det att 41 % gått med förlust.

Ser man på förlustsummans belopp i de 31 skolor, där den kan bestämmas, finner man, att förlusten belöpte sig till

100 kronor och därunder	i	6 skolor
101—500	»	i 7 »
501—1,000	»	i 11 »
1,001—2,000	»	i 4 »
öfver 2,000	»	i 3 »

Summa 31 skolor.

Ser man på vinstsummans belopp i de 60 skolor, som burit sig, finner man, att vinsten uppgick till

100 kronor och därunder	i	11 skolor
101—500	»	i 12 »
501—1,000	»	i 13 »
1,001—2,000	»	i 13 »
öfver 2,000	»	i 11 »

Summa 60 skolor.

Bland de 102 skolorna voro 31 skolor behäftade med skulder, som med mer än 1,000 kronor öfverstego deras tillgångar, och skuldsummans belopp låg

mellan 1,000 och 10,000 kronor	i	15 skolor
» 10,000 » 25,000	»	i 8 »
» 25,000 » 50,000	»	i 4 »
öfver 50,000	»	i 4 »

Summa 31 skolor.

Bland de 60 skolor, som under året lämnat vinst, hörde 22 till de skuldsatta, och bland de 11 skolor, som haft en vinst större än 2,000 kronor, voro 6 skuldsatta.

Öfriga förhållanden vid de statsunderstödda högre flickskolorna och samskolorna, som gjorts till föremål för undersökning och utredning, på den grund att de utgöra förutsättningar för eller följder af skolornas ekonomiska ställning, äro följande: 1) Lärjungarnas antal samt däraf beroende anordningar, 2) Lärjungarnas afgifter, 3) Lärarepersonalens utbildning och kompetens, 4) Lärarepersonalens lönevillkor och tjänstetid.

Lärjungarnas antal samt däraf beroende anordningar.

Hela lärjungeantalet i de afsedda skolornas elementar- och fortsättningsklasser uppgick höstterminen 1900 till 10,694, hvaraf 10,342 tillhörde

elementarklasserna och 352 fortsättningsklasserna. På Stockholms stad och de särskilda stiften voro dessa lärjungar fördelade på följande sätt:

1,740	tillhörde	skolor	inom	Stockholms	stad
867	»	»	»	Upsala	stift
1,236	»	»	»	Linköpings	»
531	»	»	»	Skara	»
605	»	»	»	Strengnäs	»
592	»	»	»	Vesterås	»
406	»	»	»	Vexjö	»
1,893	»	»	»	Lunds	»
1,345	»	»	»	Göteborgs	»
209	»	»	»	Kalmar	»
462	»	»	»	Karlstads	»
705	»	»	»	Hernösands	»
103	»	»	»	Visby	»

Summa 10.694 lärjungar.

Af de 352 lärjungarna i fortsättningsklasserna tillhörde 265 skolor i Stockholm, och de återstående 87 lärjungarna voro fördelade på skolor i Upsala, Vestervik, Jönköping, Lund, Malmö, Göteborg och Visby.

Lärjungarnas fördelning på de särskilda skolorna var naturligtvis mycket ojämn, så att lärjungarnas antal växlade mellan 27 i de 2 minst besökta skolorna och 364 i den mest besökta skolan (Åhlska skolan i Stockholm). Till närmare belysning af lärjungafrekvensen i dessa skolor meddelas, att

60	skolor	hade	27—100	lärjungar
20	»	»	101—150	»
16	»	»	151—200	»
6	»	»	öfver 200	»

Summa 102 »

Såsom naturligt är, ställa sig i regeln de ekonomiska förhållandena gynsammare, i samma mån som lärjungarnas antal ökas, hvilket framgår däraf att

af	skolor	med	100	lärj.	och	därunder	52	%	gingo	med	förlust,
»	»	»	101—150	lärj.			30	%	»	»	»
»	»	»	151—200	»			25	%	»	»	»

Af de 6 skolor, som hade öfver 200 lärjungar, gifvo 5 skolor god behållning, medan den 6:e gick med förlust. Sistnämnda skola, Majornas elementarläroverk för flickor i Göteborg, har ovanligt låga elevavgifter.

Lärjungarnas antal i de särskilda klasserna är i dessa skolor sällan för stort (ur undervisningens synpunkt), men däremot ofta för litet (ur ekonomisk synpunkt). Elevantalet per klass växlar mellan 2 och 53, men uppgår aldrig högre än till 32 i *odelad* klass. Där lärjungarnas antal i en klass varit några och trettio eller däröfver, har klassen antingen delats i två genomgående skilda afdelningar eller undervisningen lättats därigenom, att klassen i vissa ämnen eller under vissa timmar varit fördelad i afdelningar, som undervisats hvar för sig. Äfven af andra skäl än det nyssnämnda (för stort elevantal) har stundom förekommit delning af klasser i särskildt undervisade afdelningar, t. ex. på grund af alternativ valfrihet eller på grund af olikhet mellan gossarnas och flickornas kurser i samskolorna.

När elevantalet i en klass blir synnerligen lågt, ligger det nära till hands att, af hänsyn till skolans ekonomi, samman slå en sådan klass med en annan m. a. o. att låta klassens elever undervisas gemensamt eller samtidigt med eleverna i en annan klass i några eller alla ämnen. Dylik »sammanslagning» af klasser förekommer i stor utsträckning i de mindre besökta flickskolorna och samskolorna och är af tvåfaldig art, i det att antingen *en* lärare samtidigt *undervisar* två eller flera klasser, eller att *en* lärare samtidigt *sköter* två eller flera klasser så, att han undervisar den ena klassen, under det han öfvervakar den andra klassens (resp. de andra klassernas) »tysta öfningar». Ehuru anordningen med tysta öfningar — som utgör en väsentlig sida af våra vanliga folkskolors organisation — är vida mindre oläglig än den andra formen för sammanslagning af klasser, förekommer den dock jämförelsevis sällan i våra högre flickskolor och samskolor. Däraf kan man förstå, att sammanslagningen af klasser i dessa skolor ej utgör en planlagd sida af deras organisation, utan att den är ett arrangement, som af ekonomiska skäl tillfälligtvis tillgripes, när lärjungarna i en klass blifva så fåtaliga, att det ej »bär sig» att gifva dem särskild undervisning. Emellertid framgår af de senaste uppgifterna, att denna för undervisningen skadliga nödfallsutväg mycket ofta anlitas vid de ifrågasvarande skolorna.

Den hopslagning af klasser, som här åsyftas, är ej två eller flere klassers sammanförande vid undervisningen i *öfningsämnen* — denna anordning förekommer i de flesta skolor och är dels så godt som oundviklig dels jämförelsevis oskadlig — utan det är här fråga om olika klassers sammanförande till gemensam lektion vid undervisningen i *läsämenen*. Detta arrangement har i vidsträcktare mån användts i vid pass en fjärdedel af de statsunderstödda flickskolorna och samskolorna. Proportionen mellan det antal lektionstimmar i läsämenen, under hvilka två eller tre

klasser undervisats gemensamt, och hela antalet dylika timmar å skolans schema uttryckes beträffande flere bland dessa skolor genom procenttal, som ligga mellan 25 och 45, d. v. s. att »de sammanslagna timmarna» utgjort från fjärdedelen till inemot hälften af skolans samtliga timmar i läsåmnen. I 2 skolor bland de ifrågavarande voro de sammanslagna timmarna så talrika, att de utgjorde resp. 80,8 och 87,5% af hela antalet timmar i läsåmnen. I dessa skolor hade i ena fallet 4 klasser och i andra fallet 6 klasser genomgående undervisats 2 och 2 tillsammans. I allmänhet har det varit 2 bredvid hvarandra liggande klasser, som sammanförts, men i några fall hafva 3 klasser förenats i samma lektion.

Lärjungarnas afgifter.

Beloppen af lärjungarnas terminsavgifter i de afsedda skolorna äro af mycket växlande storlek och de bestämmas efter olika grunder.

I några skolor äro avgifterna lika stora i alla elementarklasserna; i andra skolor äro de lika i de öfriga klasserna, men lägre i första eller första och andra elementarklassen; men i det stora flertalet af skolorna äro avgifterna successivt stegrade från de lägre klasserna till de högre. Stegringen är i några skolor alldeles regelbunden, så att t. ex. årsavgiften i närmast högre klass i hvarje fall är vare sig 10 eller 20 kronor högre än i den närmast lägre, eller så att årsavgiften ökas med 20 kronor för hvar annan klass; i andra skolor är stegringen mindre regelbunden, och särskildt är i vissa skolor skillnaden mellan 6:e och 7:e klassens afgifter större än skillnaden mellan öfriga närliggande klassers afgifter.

Årsavgifternas belopp äro i de olika skolorna så olika, att de för

	klass 1	växla mellan	40 kr.	och	150 kr.
	» 2	»	50	»	160
	» 3	»	60	»	200
	» 4	»	60	»	200
	» 5	»	80	»	250
	» 6	»	80	»	250
	» 7	»	90	»	250
	» 8	»	110	»	250

Anm. Ofvanstående tabell gäller endast de skolor, i hvilka avgifterna småningom stegras från de lägre klasserna till de högre. Bland de skolor, som hafva samma afgift i alla klasserna, finnes *m*, som har 200 kronors årsavgift i klass 1, och *n*, som endast har 50 kronors årsavgift i klass 6.

Sistnämnda skola, Fruntimmersföreningens flickskola i Göteborg, är dock närmast att betrakta såsom en välgörhetsanstalt, som till en god del grundar sin ekonomiska existens på föreningsmedlemmarnas årsbidrag.

Om man nu frånser dels några skolor med exceptionellt låga begynnelseafgifter, dels de större skolorna i Stockholm och Göteborg, där afgifterna på hela linien äro väsentligt högre än i öfriga skolor, så äro i flertalet af skolorna (nämligen i $\frac{3}{4}$ af hela antalet) årsafgifterna för klass 1 belägna mellan 60 kronor och 100 kronor. Man torde därför kunna anse 80 kronors årsavgift, som faktiskt förekommer i det *relativt* största antalet skolor, såsom den normala avgiften för lärjunge i klass 1. Enligt samma beräkningssätt ställer sig 100 kr. såsom den normala årsavgiften i klass 2, 110 kr. i klass 3, 120 kr. i klass 4, 130 kr. i klass 5, 140 kr. i klass 6 och 160 kr. i klasserna 7 och 8. De normala årsafgifterna i de högre flickskolornas och samskolornas särskilda elementarklasser skulle alltså kunna anses vara

i klass 1	80 kronor
» » 2	100 »
» » 3	110 »
» » 4	120 »
» » 5	130 »
» » 6	140 »
» » 7	160 »
» » 8	160 »

Summa 1,000 kronor.

Enligt denna beräkning skulle kostnaden i terminsavgifter för en flickas skolgång genom en fullständig (åttaklassig) skola i regeln uppgå till 1,000 kronor. En annan undersökning leder till samma resultat med afseende på denna kostnad eller m. a. o. den *totala skolavgiften*. Om man nämligen tager reda på den totala skolavgiften i de åttaklassiga högre flickskolorna genom att summera årsafgifterna för de särskilda klasserna, så visar det sig — om man frånser skolorna i Stockholm och Göteborg — att denna avgift i de allra flesta fallen uppgår till en summa, som ligger mellan 900 kronor och 1,100, och att det är i undantagsfall, som den ligger *under* 900 kronor eller *öfver* 1,100 kronor. Äfven dessa fakta synas berättiga antagandet, att den normala kostnaden eller medelpriset för en lärjunges skolgång genom en fullständig högre flickskola eller samskola är *1,000 kronor* och att alltså *medelkostnaden per år är 125 kronor*.

I Stockholm och Göteborg ställer sig kostnaden för flickors undervisning i dylika skolor betydligt högre. Hvad angår de fullständiga högre

flickskolorna i Stockholm, så är den totala skolafgiften i den billigaste (om man bortser från statens flickskola) 1,350 kronor och i den dyraste 1,570 kronor, och hvad angår de motsvarande skolorna i Göteborg, äro totala skolafgifterna i de 3 dyraste bland dessa respektive 1,440, 1,590 och 1,650 kronor. Den fjärde fullständiga flickskolan i Göteborg, Majornas elementarläroverk för flickor, har — såsom redan påpekats — ovanligt låga afgifter, så att totalafgiften där är endast 790 kronor. För jämförelsens skull må meddelas, att totala skolafgiften vid statens Normalskola för flickor, som är åttaklassig, uppgår till 1,230 kronor.

Vid de allmänna läroverken erlägger hvarje lärjunge terminligen dels en fixerad afgift å 9,5 kronor (till vissa kassor), dels en afgift till ljus- och vedkassan, hvars belopp rektor och kollegium äga att bestämma. Sistnämnda afgift varierar vid de högre allmänna läroverken i allmänhet mellan 4,5 kronor och 10,5 kronor*), hvadan lärjunges terminsafgift vid dylikt läroverk plägar uppgå till 14 å 20 kronor. Får man då antaga, att den normala terminsafgiften för sådan lärjunge är 17 kronor och årsafgiften 34 kronor, så utgör kostnaden för en gosses skolgång vid allmänt läroverk 27,2 procent af den vanliga medelkostnaden för en flickas undervisning vid högre flickskola. Flickans undervisning kostar alltså 3 å 4 gånger så mycket som gossens.

Särskilda inskrifningsafgifter förekomma icke i de flesta flickskolor, men där de förekomma, äro de vanligen högre än i de allmänna läroverken. Inskrifningsafgiften i allmänt läroverk är 4,5 kronor, men i flickskolorna är den merendels 5 eller 10 kronor.

Lärarepersonalens utbildning (kompetens).

Hvad angår den vitsordade kompetensen hos de statsunderstödda högre flickskolornas och samskolornas lärarepersonal, har undersökningen i första rummet och företrädesvis gällt de vid dessa skolor anställda lärarinnor och lärare i *läsämnena*, som haft fasta årslöner. Sådana lärarinnor och lärare (inclusive föreståndarinnor och föreståndare) funnos höstterminen 1900 vid de afsedda skolorna till ett antal af 777. Af dessa hade

*) Hvad angår de fullständiga och de femklassiga läroverken, hade höstterminen 1900 endast 2 af dem satt denna afgift något lägre än till 4,5 kronor och endast 1 af dem satt samma afgift något högre än till 10,5 kronor.

50 eller	6,4 %	aflagt akademisk (teologisk eller filosofisk) examen,
277 »	35,7 %	» afgangsexamen från Högre lärarinnesemin.
71 »	9,1 %	» » » Folkskoleläraresemin.
30 »	3,8 %	» mogenhetsexamen,
136 »	17,5 %	» examen vid privat seminariekurs*),
21 »	2,7 %	genomgått högre flickskola och idkat studier utomlands,
47 »	6,1 %	» » » utan vidare utbildning,
59 »	7,6 %	idkat vitsordade studier utomlands,
80 »	10,3 %	saknat vitsordad utbildning,
6 »	0,8 %	varit lärarinnor (lärare) af utländsk börd.

Summa 777

Anm. De bland ofvan afsedda lärarekrafter, som ägt kompetens enligt två eller flere af de angifna rubrikerna, äro inräknade i den högre eller högsta gruppen. Så t. ex. äro de, som både aflagt mogenhetsexamen och afgangsexamen vid ett statens seminarium, medräknade i den resp. seminariegruppen, och så äro de, som både genomgått högre flickskola och privat seminarium, medräknade bland dem, som aflagt examen vid privat seminariekurs.

De bland ifrågavarande 777 lärarinnor och lärare, som aflagt akademiska examina, samt de, hvilka utexaminerats från Högre lärarinneseminarium eller ett folkskolelärareseminarium, torde böra anses vara i besittning af den teoretiska kompetens, som undervisningen i en högre flickskola eller samskola kräfver, — folkskolelärareseminariernas elever i fråga om undervisningen i »svenska ämnen» på lägre stadium eller mellanstadium. Hvad åter angår de öfriga grupperna bland de ofvan angifna, torde dithörande lärarinnor och lärare knappast kunna anses hafva någon *garanterad* teoretisk kompetens för sina lärareuppgifter. Enligt denna uppskattning är endast något mer än hälften, nämligen 51,2 procent, af den ifrågavarande personalen i besittning af *vitsordad teoretisk kompetens*.

Frågar man åter efter den praktiska lärarekompetensen inom samma personal, ställa sig siffrorna annorlunda. Till dem, som hafva vitsord om erforderlig praktisk kompetens, torde nämligen böra räknas dels de, som

*) De kurser, som här afses, äro dels länens småskolelärarinneseminarier, dels rent privata seminariekurser, af hvilka några äro öfverbyggnader på högre flickskolor.

genomgått en seminariekurs vid ett statens seminarium eller ett enskildt seminarium, dels de, som aflagt akademisk examen och genomgått profår. Enligt denna grund för beräkningen skulle omkring 490 lärarinnor och lärare eller 63 procent af den ifrågavarande personalen vara i besittning af *vitsordad praktisk kompetens*. Mer än $\frac{1}{3}$ af hithörande lärarinnor och lärare saknar alltså en garanterad praktisk utbildning för sin uppgift.

En ej ringa del af undervisningen vid de högre flickskolorna och samskolorna bestrides af lärare och lärarinnor, som ej hafva fasta årslöner, utan godtgöras efter ett visst pris per lektionstimme. Detta förhållande sammanhänger därmed, att många undervisare i dessa skolor hafva sin egentliga verksamhet på annat håll och därför ej kunna egna flickskolorna mer än några få timmar i veckan, hvilkas antal efter omständigheterna växlar från det ena läsåret till det andra. Under sådana villkor tjänstgöra vid dessa skolor ett rätt stort antal prester, universitetslärare, lärare vid allmänna läroverk samt lärare och lärarinnor vid folkskolor. Äfven åtskilliga gifta lärarinnor samt åldrande eller sjukliga lärarinnor hafva anställning vid dessa skolor med partiel tjänstgöring och timarvoden.

Inom den här åsyftade, jämförelsevis mera löst anställda personalen förekomma samma grader i kompetens som inom den fasta personalen, och representanterna för den högsta kompetensgraden, nämligen de akademiskt bildade, utgöra inom denna grupp det vida öfvervägande antalet.

Hvad slutligen angår de vid ifrågavarande skolor anställda lärarna och lärarinnorna i *öfningsämnen*, hafva de i allmänhet fått en speciel utbildning för sina uppgifter vid någon af de bildningsanstalter, som för sådant ändamål äro att tillgå, nämligen Gymnastiska centralinstitutet, Musikaliska akademien, Akademien för de fria konsterna, Tekniska skolan i Stockholm, Naäs slöjdlärareseminarium, fröken Lundins handarbetskurser, lärarinnekurserna i huslig ekonomi i Upsala och Stockholm m. fl.

Lärarepersonalens lönevillkor och tjänstetid.

A. Föreståndarinnors och föreständares lönevillkor.

Föreståndarinnorna vid de högre flickskolorna och samskolorna hafva mycket olika lönevillkor med hänsyn till såväl lönernas storlek som deras art.

I åtskilliga fall är föreståndarinnan själf ägare af skolan och räknar sig då till godo nettovinsten af skolaffären såsom lön för sitt arbete. Att döma af de senaste uppgifterna synas föreståndarinnorna vid dessa skolor ofta få nöja sig med allt för knappa inkomster, ehuru de hafva ett strängt

arbete. Exempelvis må nämnas, att under senaste räkenskapsåret en föreståndarinna hade såsom lön (och årsinkomst) 374 kronor, en annan 457 kronor, en tredje 652 kronor — i dessa fall jämte fri bostad — en fjärde och femte i ett för allt respektive 796 och 862 kronor.

I några skolor har föreståndarinnan dels en fast årslön dels en viss andel i skolaffärens nettovinst.

Men i det stora flertalet fall har föreståndarinnan ingen vinstandel, utan åtnjuter en fix årslön med eller utan fri bostad (lyse och bränsle).

Årslönerna för de föreståndarinnor, som hafva fri bostad (med eller utan bränsle och lyse) äro så olika, att deras belopp ligga mellan 900 kronor och 2,500 kronor, i det att

6	föreståndarinnor	hafva löner å	900—1,100	kronor.
11	»	»	1,200	»
12	»	»	1,250—1,500	»
7	»	»	1,600—2,000	»
3	»	»	mera än 2,000	»

Summa 39 »

De flesta föreståndarinnorna inom denna grupp hafva alltså årslöner, som ligga mellan 1,200 och 1,500 kronor, och endast för vid pass $\frac{1}{4}$ af dem går lönen upp till högre belopp än 1,500 kronor.

Årslönerna för de föreståndarinnor, som icke åtnjuta fri bostad såsom löneförmån, äro också mycket växlande, i det att deras belopp ligga mellan 800 kronor och 3,200 kronor, nämligen så att

4	föreståndarinnor	hafva löner å	mindre än 1,200	kronor.
17	»	»	1,200—1,500	»
9	»	»	1,550—2,000	»
6	»	»	2,100—2,500	»
2	»	»	mera än 2,500	»

Summa 38 »

De flesta föreståndarinnorna inom denna grupp hafva alltså årslöner å 1,200—2,000 kronor, och endast för vid pass $\frac{1}{3}$ af dem uppgår lönen till högre belopp än 2,000 kronor.

I de jämförelsevis få skolor, där manlig hufvudföreståndare finnes, uppgå föreståndarnes årslöner till belopp, som aldrig understiga 2,000 kronor, men ligga mellan 2,000 kronor och (i ett fall) 4,000 kronor.

Vid sidan af föreståndarinnan står i några skolor ett manligt biträde eller en »studierektor», hvars arvode är af mycket växlande storlek, men i regeln ligger mellan 500 och 1,000 kronor.

Hvad angår föreståndarinnornas och föreståndarnes *tjänstetid*, kan denna bestämmas endast i fråga om det antal *undervisningstimmar*, som ingår i deras tjänstgöring. Helt naturligt är deras undervisningsskyldighet mycket olika till sin omfattning allt efter skolornas olika storlek. I några få större skolor — och särskildt i några, där föreståndarinnan har en framskriden ålder — omfattar ifrågavarande undervisningsskyldighet mindre än 10 veckotimmar, men för öfrigt representeras den af alla hela tal från och med 10 till och med 30 och går i ett par fall utöfver 30-talet. Tydligare framgå förhållandena i detta afseende af följande tabell.

	8 skolor till mindre än 10 timmar	
23	» »	10—15 »
30	» »	16—20 »
22	» »	21—25 »
17	» »	26—30 »
2	» »	mera än 30 »

Summa 102 skolor.

Af tabellen framgår, att föreståndarinnans (föreståndarens) undervisningsskyldighet i 71 af de ifrågavarande skolorna omfattar 16—30 veckotimmar och däröfver, och att denna undervisningsskyldighet i 19 skolor uppgår till 26—30 timmar och däröfver. Om nu 14 à 15 veckotimmar torde få anses såsom det högsta normala måttet för en skolföreståndares vid högre skola undervisningsskyldighet, så inses, att föreståndarinnans (föreståndarens) undervisningstjänstgöring i flertalet eller omkring 70 % af de afsedda skolorna är mer eller mindre innormalt hög, och särskildt må det framhållas, att denna tjänstgöring i vid pass $\frac{1}{5}$ af skolorna uppgår till ett mått, som anses vara maximum för vanlig lärarens tjänstgöring vid högre skola. Att skolchef med så stor undervisningsskyldighet ej skall kunna rätt sköta sina uppgifter som föreståndare, ligger i öppen dag.

B. Den öfriga fasta personalens lönevillkor.

Då uppgifterna visa, att lönevillkoren, såsom naturligt är, ställa sig olika för lärarekrafter af olika kompetens, har det synts lämpligt att vid redogörelsen för lönerna indela personalen i trenne grupper, nämligen 1) de som aflagt akademisk examen eller afgangsexamen från Högre lärarinneseminarium, 2) de som aflagt folkskolelärarexamen eller mogenhetsexamen, 3) öfriga lärarinnor med fast årslön.

Vid de ifrågavarande skolorna finnas anställda åtskilliga lärarinnor och lärare, som hafva fasta årslöner, men endast partiel tjänstgöring. Då dessa lärarekrafter tjänstgöring företer den största oregelbundenhet med

afseende på sin omfattning, har man vid redogörelsen för den fasta personalens lönevillkor ej kunnat taga dem med.

Redogörelsen afser alltså endast de fasta lärarekrafter, som haft *full* tjänstgöring, och därmed har menats en sådan, som omfattat *minst 20 fulla lektionstimmar i veckan* (jämf. Kongl. Maj:ts nåd. stadga för rikets allm. läroverk § 13).

1. Lönevillkoren under läsåret 1900—1901 för de lärarinnor och lärare, som aflagt akademisk examen eller afgangsexamen från Högre lärarinneseminarium, framgå af följande tabell. Af lärarekrafterna med full tjänstgöring inom denna grupp hade

10 lär.	löner å	800—900	kronor.
61	»	»	950—1,000
39	»	»	1,050—1,100
42	»	»	1,150—1,200
31	»	»	1,250—1,300
12	»	»	1,350—1,400
5	»	»	1,500
2	»	»	mer än 1,500

Summa 202 lärarinnor och lärare.

Mer än tredjedelen (näml. 71 lär.) af personalen inom denna grupp hade alltså årslöner som ej öfverstego 1,000 kronor; mer än hälften (näml. 110 lär.) hade löner som ej öfverstego 1,100 kronor, och ungefär tre fjärdedelar (näml. 152 lär.) hade löner som ej öfverstego 1,200 kronor. Bland de 19, som hade löner å högre belopp än 1,300 kronor, voro några *lärare* (företrädesvis vid samskolor), och några af de hithörande lärarinnorna hade kommit till det jämförelsevis höga lönebeloppet endast till följd af ett tillfälligt dyrtidstillägg. Högsta lärarinnelönen var (inclusive ett dyrtidstillägg) 1,520 kronor, och högsta lärarelönen var 1,600 kronor.

Omfattningen af den till ifrågavarande grupp hörande lärarepersonalens tjänstgöring framgår af följande tabell. Af hithörande lärarekrafter hade nämligen

12 lär.	20	timmars	tjänstgöring i veckan
18	»	21	»
21	»	22	»
35	»	23	»
52	»	24	»
27	»	25	»
16	»	26	»
12	»	27	»

8 lär.	28 timmars tjänstgöring i veckan
1 »	29 »

Summa 202 lärarinnor och lärare.

Relativt största antalet hade alltså 24 timmars tjänstgöring i veckan, endast ett fåtal hade mer än 27 timmar och

51 lär.	hade 20—22 timmars tjänstgöring
114 »	» » 23—25 »
37 »	» » 26—29 »

Summa 202

Den kortare tjänstgöringstiden har, såsom billigt är, i regeln tilldelats dem, som haft sig ålagdt ett drygare hemarbete med rättande af lärjungarnas öfningsskrifningar (jämf. läroverksstadgan § 13). Dessutom plägar — på grund af en mellan ett antal föreständarinnor träffad öfverenskommelse — en något lägre tjänstgöringstid än den normala tilldelas unga och opröfvade lärarinnor under deras första tjänsteår.

2. Lönevillkoren under läsåret 1900—1901 för de lärarinnor och lärare, som aflagt afgangsexamen från folkskolelärareseminarium eller mogenhetsexamen vid allmänt läroverk, framgå af följande tabell.

Af lärarekrafterna med full tjänstgöring inom denna grupp hade

32 lär.	löner å	800—900	kronor
22 »	»	»	950—1,000 »
16 »	»	»	1,050—1,100 »
8 »	»	»	1,150—1,200 »
6 »	»	»	1,250—1,300 »
6 »	»	»	1,350—1,400 »
1 »	»	»	1,500 »

Summa 91 lärarinnor och lärare.

Mer än hälften (näml. 54 lär.) af personalen inom denna grupp hade alltså löner som ej öfverstego 1,000 kronor; mer än tre fjärdedelar (näml. 70 lär.) hade löner som ej öfverstego 1,100 kronor, och endast en sjundedel (näml. 13 lär.) hade löner å mer än 1,200 kronor.

Hvad angår tjänstgöringstiden för lärarekrafterna inom denna andra grupp, ställde den sig i medeltal något högre än för den första gruppens lärare och lärarinnor. Inom gruppen n:r 2 hade nämligen jämförelsevis färre det lägre timantalet (20—22 timmar i v.) och flere det högre timantalet (26—29 timmar i v.), och i enstaka fall uppgick tjänstgöringen för lärarinnor och lärare inom denna grupp till 30 å 31 veckotimmar. Skillnaden i tjänstetid för de båda gruppernas lärarekrafter beror natur-

ligen därpå, att det är de till första gruppen hörande lärarinnorna och lärarna, som företrädesvis bestrida undervisningen i språk på de högre stadierna och sålunda få det drygaste arbetet med rättande af öfnings-skrifningar.

3. Lönevillkoren under läsåret 1900—1901 för öfriga lärarinnor med fast årslön framgå af följande tabell.

Af hithörande lärarinnor med full tjänstgöring hade

7	lärarinnor	löner	å	225—400	kronor
12	»	»	»	500	»
31	»	»	»	550—600	»
34	»	»	»	650—700	»
62	»	»	»	750—800	»
46	»	»	»	850—900	»
75	»	»	»	mer än 900	»

Summa 267 lärarinnor.

Bland de 75 lärarinnor inom gruppen, som haft årslöner å högre belopp än 900 kronor, äro de allra flesta dels lärarinnor af utländsk börd dels sådana, som studerat och aflagt examina vid utländska skolor eller seminarier. De öfriga 192 lärarinnorna inom gruppen komma ej öfver 900 kronors lön, och flertalet (näml. 146 lärarinnor) stannar vid och under det lönebelopp (800 kr.), som utgör minimum för lärarinnorna inom de båda andra grupperna. Bland de lägst aflönade lärarinnorna inom gruppen n:r 3 finnas några, hvilkas tjänstgöring till en del fallit inom läroverkens småskoleafdelningar.

Tjänstetiden för lärarinna af denna katagori har i medeltal varit ungefär densamma som för lärarinna inom gruppen n:r 2.

C. Timlärares och timlärarinnors arvoden.

I fråga om dessa arvodens eller »timpenningens» belopp i de afsedda skolorna må först framhållas, att det arvode, som för enskild lektions-timme betalas till *lärarinna*, i allmänhet är betydligt lägre än det, som betalas till *lärare*. Vidare framgår af uppgifterna, att timarvodena i Stockholm äro ej obetydligt högre än i landsortsstäderna.

Timpenningen för lärarinna i läsämne uppgår i landsortens skolor till belopp, som växla mellan 50 öre och 2 kronor; dock att de lägsta beloppen, 50 och 75 öre, vanligen tilldelas endast oexaminerade lärarinnor, att de examinerade lärarinnorna i regel ersättas med 1, 1,25 eller 1,50 krona per timme, och att det endast är i undantagsfall som lärarinna i landsorten åtnjuta timarvode å 2 kronor. Timarvodet för *lärare* i lands-

orten utgör likaledes i undantagsfall 2 kronor, enär det vanligen uppgår till 2,50, 2,75 och 3 kronor eller däröfver. De vanliga timarvodena i Stockholm äro: för *lärarinna* 1,50 kr. på lägre stadium och 2 kr. på högre stadium, för *lärare* 3 kr. Dock uppgår timpenningen för lärare i åtskilliga fall till 3,50 och 4 kronor. Högsta timpriset betingas af läkare, manliga och kvinnliga, för undervisning i fysiologi och hygien.

Musik- och gymnastikdirektörer, jämväl kvinnliga, äro med afseende på timarvodet i allmänhet likställda med de bäst aflönade lärarna i läsåmnen.

Till en jämförelse med de ofvan meddelade uppgifterna rörande den fasta lärarepersonalens vid högre flickskolor och samskolor lönevillkor lämnas här en öfversikt af de löneförmåner, som tillkomma de ordinarie lärarinnorna vid folkskolorna i rikets städer, hvarvid — beträffande folkskolelärarinnorna i landsortsstäderna — äro medräknade så väl vissa tilläggsarvodet som värdet af naturaförmånerna (bostad, bränsle och kofoder).

Af ifrågavarande folkskolelärarinnor, som enligt de senaste uppgifterna utgjorde ett antal af 943, hade

4 lär. en aflöning å	900 kronor och därunder,
30 » » » »	901—1,000 »
69 » » » »	1,001—1,100 »
266 » » » »	1,101—1,200 »
71 » » » »	1,201—1,300 »
181 » » » »	1,301—1,400 »
136 » » » »	1,401—1,500 »
186 » » » »	» mer än 1,500 »

Summa 943 lärarinnor.

Ur en jämförelse mellan dessa lärarinnors lönevillkor och dem, som tillkomma den högst meriterade gruppen inom de högre flickskolornas och samskolornas lärarepersonal, kunna exempelvis följande fakta framtagas.

Under det att mer än hälften eller vid pass 54 % af sistnämnda lärarinnegrupp hafva löner ej öfverstigande 1,100 kronor, tillkommer en så låg aflöning endast en jämförelsevis ringa del eller 11 % af städernas folkskolelärarinnor. Under det att endast några få eller vid pass 2 % af flickskolornas och samskolornas bäst aflönade personal hafva löner till högre belopp än 1,400 kronor, tillkomma sådana löner mer än en tredjedel eller 34 % af städernas folkskolelärarinnor. Under det att *ingen* lärarinna vid högre

flickskola eller samskola har fast lön som öfverstiger 1,500 kronor, tillkommer sådan löneförmån ej mindre än 186 bland ifrågavarande folkskolelärarinnor.

Af särskildt intresse är en jämförelse mellan de lönevillkor, som lärarinnorna vid Stockholms folkskolor åtnjuta, och dem, som tillkomma lärarinnorna vid stadens högre flickskolor. De nyanställda e. o. lärarinnorna vid Stockholms folkskolor hafva 1,100 kronors årsarvode; de ordinarie lärarinnorna hafva en begynnelselöen af 1200 kronor och åtnjuta trenne ålderstillägg å hvarterda 150 kronor, så att de efter 5 års tjänstgöring som ordinarie få en lön af 1,350 kronor, efter 10 år 1,500 kronor och efter 15 år 1,650 kronor. För närvarande åtnjuta ej mindre än 153 folkskolelärarinnor i Stockholm en årslön af 1,650 kronor. De hvilka, efter en i allmänhet längre och väsentligen dyrare utbildningskurs, anställas som lärarinnor vid högre flickskolor och samskolor i Stockholm, få en begynnelselöen af 1,000 kronor, ålderstilläggen för dem blifva ovissa och oregelbundna, och den slutliga lönen efter långvarig tjänst blir med några få undantag ej högre än 1,300 kronor.

Jämförelsen mellan folkskolelärarinnornas och lärarinnornas vid de högre flickskolorna lönevillkor blir ofullständig, om man ej tillika fäster sig vid deras tjänstetid och arten af deras tjänstgöring. I detta afseende bör framhållas å ena sidan, att folkskolans lärarinnor hafva längre skoltjänstgöring per vecka (i allmänhet 30 timmar) och svårare disciplinära uppgifter, å andra sidan, att de högre flickskolornas lärarinnor hafva ett drygare hemarbete med lektionsförberedelser och rättandet af skrifningar

De fakta, som synas mig böra utpekas såsom de viktigaste resultaten af ofvanstående undersökningar, äro följande.

1. Lärarepersonalens, i synnerhet lärarinnornas, löner och arvoden vid de ifrågavarande skolorna äro innormalt låga och i regeln otillräckliga för en anständig utkomst.
2. I ett flertal af skolorna hafva föreståndare och föreståndarinnor en så omfattande undervisningsskyldighet, att deras uppgift att leda och sammanhålla det hela därigenom vanskliggöres.
3. Lärarekrafter, som sakna garanterad kompetens, användas i stor utsträckning vid dessa skolor.
4. Sammanslagning af klasser förekommer i många skolor i sådan omfattning, att undervisningen utan tvifvel därigenom lider väsentligt afbräck.

5. Elevavgifterna uppgå i medeltal till 125 kronor för läsår och äro 3 à 4 gånger så stora som avgifterna vid motsvarande goss-skolor.

6. Omkring 40 % af ifrågakvarande skolor gå med förlust eller lämna ett otillräckligt lefvebröd åt sina ägarinnor.

De fakta, som här framhållits såsom undersökningens viktigaste resultat, äro till det mesta väsentliga missförhållanden, som ju förr dess hellre borde afhjälpas. Särskildt beaktansvärdt är det förhållande, som i första rummet angifvits. Det är nämligen en brist som vidlåder samtliga de ifrågakvarande skolorna och det innebär en orättvisa gent emot en hel klass af lärarinnor, hvilkas samvetsgrannhet och duglighet allmänt erkännes.

Hvad angår orsakerna till dessa sedan länge kvarstående missförhållanden, så få de naturligtvis hvarken sökas i brist på hjärta hos vederbörande skolstyrelser eller i bristande insikt hos samma styrelser om hvad skolornas bästa kräfver, utan anledningen är utan tvifvel att finna uti skolornas dels svaga dels osäkra ekonomiska ställning. Detta antagande, som med stor sannolikhet kunde göras a priori, bestyrkes af den verkställda undersökningen af de särskilda skolornas ekonomi.

Visserligen hade mer än halfva antalet af de undersökta skolorna under senaste räkenskapsåret lämnat behållning, men behållningen var i de flesta fallen obetydlig och öfversteg endast i 24 fall 1,000 kronor och endast i 11 fall 2,000 kronor. Om man nu besinnar, att i en skolaffär, som väsentligen är byggd på lärjungarnas avgifter, inkomsterna lätteligen variera på några hundratal kronor från det ena året till det andra, och tillika vet, att bland de sistberörda skolorna många äro behäftade med skuld, så inser man, att endast jämförelsevis få bland dessa skolor befinna sig i ett sådant ekonomiskt läge, att förbättringar, som medföra afsevärd kostnad, i dem skulle kunna genomföras.

Den närmast till hands liggande utvägen för ekonomiens förbättrande vid skolorna i fråga vore en höjning af lärjungarnas avgifter. Men på den vägen har man säkerligen redan gått i det närmaste så långt som möjligt är. Föräldrar och målsmän känna sig redan nu synnerligen betungade af de dryga terminsavgifterna vid de högre flickskolorna och samskolorna. En ytterligare stegring af dessa avgifter kunde därför lätt medföra en så betydande minskning i elevantalet, att resultatet blefve ekonomisk förlust i stället för vinst. Något annat medel för ett mera allmänt och grundligt afhjälpande af de anmärkta bristerna hos de högre flickskolorna och samskolorna än ett verksammare understöd från statens och kommunernas sida torde därför knappast finnas.

Innan jag går att, enligt uppdraget, afgifva förslag i fråga om de bidrag af statsmedel, som med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses vara för de högre flickskolorna och samskolorna erforderliga, samt om de villkor och bestämmelser, under hvilka dylika bidrag böra utgå, torde det vara lämpligt att först erinra om de bestämmelser rörande denna sak, som för närvarande gälla och som återfinnas i kungl. kungörelserna den 12 Juni 1882 och den 29 Maj 1896 samt kungl. cirkuläret den 17 Nov. 1899.

K. kungörelsen den 12 Juni 1882 bestämmer, att högre skola för kvinnlig ungdom, på ansökning af dess styrelse, föreståndare eller föreståndarinnor, kan af medel, som Riksdagen beviljat, erhålla ett anslag för vissa år å högst 3,000 kronor per år, under villkor 1) att elever till det antal, som Kongl. Maj:t bestämmer, i skolan erhålla undervisning dels kostnadsfritt dels mot en årsavgift ej öfverstigande 50 kronor, 2) att en årlig berättelse om skolans verksamhet afgifves, 3) att skolan underkastar sig den kontroll och de bestämmelser i öfrigt, Kongl. Maj:t kan finna för godt att föreskrifva, och 4) att vid ansökningen fogas uppgifter rörande a) skolans ändamål och organisation (klassindelning, ämnesplan, lärokurser, lärotider och arbetsordning), b) skolans styrelse, c) skolans föreståndare eller föreståndarinna jämte intyg om dess kompetens, d) lärare och lärarinnor samt deras tjänstetid per vecka under löpande eller sistförflutna termin, e) lärjungeantalet i de särskilda klasserna under samma tid, f) lärjungarnas årliga avgifter i hvarje klass och särskildt valfrihetens inverkan på avgifterna, g) skolans inkomster och utgifter under senaste läsår samt föreståndarens (föreståndarinnans), lärarnas och lärarinnornas särskilda löner eller arvoden under samma tid, h) storleken af skolans lokaler och deras genom hälsovårdsnämnds intyg vitsordade beskaffenhet.

1896 års riksdag höjde anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom med 100,000 kronor, utsträckte rätten till delaktighet i anslaget jämväl till de *samskolor*, som äro upprättade å orter, där allmänt läroverk ej finnes, och fäste vid det nya anslaget åtskilliga nya villkor, bland hvilka det viktigaste var, att understöd däraf skulle lämnas endast till sådan skola, som af kommun eller enskilda donatorer åtnjöt bidrag, hvars värde för år räknadt uppgick till minst samma belopp som statsunderstödet.

K. kungörelsen den 29 Maj 1896 fastställer med anledning häraf delvis nya bestämmelser och villkor för de högre flickskolor och samskolor, som för treårsperioden 1897—1899 vilja söka statsunderstöd vare sig för första gången eller å högre belopp än de förut uppburit, men tillstodjer de högre flickskolor, hvilka önska erhålla statsbidrag till samma belopp som de förut åtnjutit, att söka och mottaga sådant bidrag enligt

de bestämmelser och på de villkor, som äro angifna i k. kungörelsen den 12 juni 1872.

De *nya* bestämmelser, som 1896 års k. kungörelse fastställer att gälla för de läroanstalter af ifrågavarande art, som skola kunna erhålla statsbidrag till nyes eller till förhöjda belopp, äro — utom det ofvan nämnda hufvudvillkoret rörande kommunernas eller enskilda donatorers bidrag — följande:

1) Läroanstalten skall, förberedande klasser oberäknade, meddela undervisning i minst fem årsklasser och under senaste 3 år (eller resp. under den kortare tid, som förflutit från dess upprättande) hafva haft i medeltal minst 30 lärjungar tillhörande sistnämnda klasser.

2) Sådan läroanstalt må kunna erhålla statsunderstöd af 30 kronor årligen för hvarje lärjunge i klasserna öfver de förberedande, dock att ingen skola må erhålla högre statsbidrag än 3,000 kronor för år.

3) Skola, som meddelar undervisning i huslig ekonomi, må för detta ändamål kunna erhålla ett särskildt understöd å högst 500 kronor.

4) Till ansökningarna om statsunderstöd skola fogas vissa upplysningar samt vissa intyg, nämligen de upplysningar och intyg, som fordras i nåd. kungörelsen den 12 juni 1882, med tillägg af dels uppgifter om lärjungeantalet i skolans särskilda klasser *under senaste tre år* (eller resp. den kortare tid skolan varit i verksamhet) och om den klass som, motsvarande 1:a klassen i de allmänna läroverken, är att anse såsom den *egentliga* flickskolans eller samskolans lägsta, dels intyg, som visa, a) att kommun eller enskilda donatorer till skolans uppehållande under den tid, för hvilken statsunderstöd sökes, lämna bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som det sökta understödet, b) att anordningarna vid skolan äro i hygieniskt afseende tillfredsställande och undervisningen så ordnad, att öfveranstängning af lärjungarna därigenom icke föranledes, samt c) att legitimerad läkare är vid skolan anställd; och skola sistnämnda tvenne intyg vara utfärdade af vederbörande eforalstyrelse.

I k. cirkuläret den 17 Nov. 1899 inrymmas några bestämmelser, som dels precisera dels komplettera det, som är stadgad genom k. kungörelserna af 1882 och 1896. Det heter nämligen i sagda cirkulär,

att de statsunderstödda högre flickskolorna och samskolorna skola stå under inseende af vederbörande eforalstyrelse och den inspektor, som denna myndighet eger förordna, och därjämte vara underkastade den särskilda inspektion, chefen för K. Ecklesiastikdepartementet kan finna lämpligt föreskrifva;

att den redogörelse för skolans verksamhet, som årligen efter läsårets slut

skall till Ecklesiastikdepartementet aflämnas, bör affattas i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de föreskrifter, som gälla angående de allmänna läroverkens årsredogörelser, och att denna redogörelse, därest den blifvit i tryck utgifven, skall insändas till departementet i fem exemplar;

att vederbörande skolstyrelse, föreståndare eller föreståndarinna dessutom har att inom en månad efter lästermins början till eforalstyrelsen insända a) förteckning öfver skolans lärare och lärarinnor, med upplysning om det antal lärotimmar i veckan, som åligger hvar och en af dem, b) uppgift om antalet lärjungar i skolans särskilda klasser och afdelningar samt c) den för terminen gällande arbetsordningen — allt i två exemplar, hvaraf det ena skall af eforalstyrelsen ofördröjligen öfversändas till Ecklesiastikdepartementet;

att styrelsen, föreståndaren eller föreståndarinnan skall vara förbunden att rörande läroverket i öfrigt lämna de upplysningar, som chefen för Ecklesiastikdepartementet kan finna nödigt infordra;

och att de anvisade medlen skola utbetalas till vederbörande 2 gånger om året med halfva beloppet hvarje gång, sedan genom intyg af eforalstyrelse eller inspektor blifvit styrkt, att skolan under den förflutna delen af året fullgjort de för anslaget åtnjutande stadgade villkor.

Enligt 1896 års riksdags beslut i denna fråga skall möjligheten att erhålla statsbidrag efter bestämmelserna i k. kung. åf 1882 upphöra med den understödsperiod, som utgår 1902, och villkoret, att kommun (resp. enskild donator) skall bidraga till lika mått som staten, från och med 1903 blifva gällande för alla högre flickskolor och med den likställda samskolor, som söka understöd af statsmedel. En rubbning af denna af riksdagen uppställda princip rörande sättet för ifrågasvarande skolors stödjande och upprätthållande bör ej ifrågasättas, ehuru dess genomförande kommer att vålla betydande svårigheter och — till stor olägenhet för vissa orter och enskilda personer — medföra åtskilliga högre flickskolors indragning. För dessa svårigheter och olägenheter må man dock ej väja, om man kan hoppas, att principens genomförande skall i längden bäst främja flickskolornas och samskolornas lyckliga utveckling.

Däremot finnas starka skäl att ifrågasätta en betydlig höjning af det anslag, som 1896 års riksdag beviljade till de ifrågasvarande skolornas understödjande. Såsom den föregående utredningen visat, hafva nämligen de ekonomiska svårigheter, under hvilka skolorna arbeta, och flere därpå beroende missförhållanden genom de nu utgående anslagen ej kunnat

afhjälpas. De rådande dyra tiderna hafva också bidragit till att svårigheterna kvarstå eller ökas.

På grund häraf tillåter jag mig hemställa, huruvida ej Herr Statsrådet må finna skäl föreligga att söka utverka en framställning från Kongl. Maj:t till näst sammanträdande riksdag angående en förhöjning af nu utgående anslag till understöd åt högre skolor för kvinnlig ungdom och med dem likställda samskolor.

Hvad angår den *grad*, i hvilken sagda anslag bör höjas, för att understödet må blifva i någon mån effektivt, tillåter jag mig att såsom min mening uttala, att anslaget bör höjas därhän, att bidragen till skolorna må kunna utgå till *minst 50 procents högre belopp* än för närvarande. I stället för att bidragen enligt k. kung. af 1896 utgå med 30 kronor per lärjunge och med högst 3,000 kronor till hvarje skola, borde de alltså härefter utgå med 45 kronor per lärjunge intill ett maximum af 4,500 kronor för hvarje skola.

I sammanhang härmed vill jag förorda en afprutning i nu gällande fordran på det minsta antal lärjungar, som skall finnas i läroanstalt, som berättigas att erhålla statsunderstöd. Bland de högre flickskolor, som för närvarande åtnjuta dylikt understöd, finnas nämligen tvenne, Elementarläroverket för flickor i Nora och Privata flickskolan i Piteå, som, ehuru de enda i sitt slag å dessa orter, höstterminen 1900 ej hade flere än 27 lärjungar i klasserna öfver de förberedande. Med hänsyn härtill torde lärjungarnas minimiantal i statsunderstödd skola billigtvis böra sänkas från 30 till 25.

Under dessa förutsättningar skulle hithörande bestämmelser få följande lydelse:

1. Högre flickskola, som utöfver de förberedande klasserna meddelar undervisning i minst fem årsklasser och under senaste tre år eller den kortare tid, som förflutit efter skolans upprättande, haft i medeltal minst 25 lärjungar tillhörande sistnämnda klasser, må kunna tilldelas statsunderstöd af högst 45 kronor årligen för hvar och en af dess lärjungar i samma klasser intill ett belopp af högst 4,500 kronor för hvarje skola, under villkor att kommun eller enskilda donatorer till skolans uppehållande lämna bidrag, hvares värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som statsunderstödet.

2. Samskola, som är upprättad å ort, där allmänt läroverk för gossar ej finnes, och uppfyller de fordringar med afseende på klassernas och lärjungarnas antal, som ofvan angifvits för högre flickskola, vare berätti-

gad att erhålla understöd af statsmedel enligt samma grunder och under enahanda villkor, som gälla för högre flickskola.

Om man nu, efter de afsedda skolornas lärjungeantal under höstterminen 1900, beräknar storleken af det statsanslag, som skulle erfordras för att efter nyss angifna grunder understödja dessa skolor med de belopp, som enligt samma grunder äro de högsta möjliga, kommer man till en summa af 349,515 kronor eller i rundt tal 350,000 kronor. Men då man kan taga för gifvet, att ej alla kommuner skola befinnas villiga att lämna ett understöd, som motsvarar det högsta möjliga statsbidraget, torde den nämnda summan kunna ej obetydligt reduceras. En höjning af det nuvarande anslaget (200,000 kronor) med 125,000 kronor skulle därför — äfven om en ökning af barnantalet tages med i räkningen — sannolikt visa sig vara för ändamålet tillräcklig.

Enligt 1896 års riksdagsbeslut och k. kung. den 29 Maj samma år kan högre flickskola och samskola, som meddelar undervisning i huslig ekonomi, erhålla ett särskildt understöd af statsmedel intill belopp af 500 kronor. Sådant understöd utgår för närvarande till 10 skolor med tillsammans 4,700 kronor. Att döma häraf har ämnet huslig ekonomi hittills vunnit insteg vid allt för få högre flickskolor. Utan tvifvel har man dock att i detta afseende vänta en rätt snabb utveckling, om blott ett kraftigare understöd från statens och kommunernas sida kan för ändamålet vinnas. Intresse för saken och insikt om ämnets stora betydelse för den kvinnliga bildningen finnes på många håll och sprider sig allt mer, men de stora kostnader, som anordnandet af dylik undervisning medför, verka hämmande och afskräckande. Med anledning häraf får jag hemställa, huruvida ej Herr Statsrådet skulle anse lämpligt att för detta ändamål söka utverka ett särskildt statsanslag, som skulle möjliggöra en kraftigare handräkning åt de skolor, som vilja gifva den husliga ekonomien en plats bland sina bildningsmedel. Detta anslag borde, enligt mitt förmenande, utgå med minst 25,000 kronor, hvaraf understöd å högst 1,000 kronor om året skulle kunna tilldelas högre flickskola eller samskola, som meddelar teoretisk och praktisk undervisning i huslig ekonomi.

Hela den erforderliga ökningen i årsanslaget till högre flickskolor och samskolor skulle enligt dessa beräkningar och förslag belöpa sig till *150,000 kronor*.

Om den föreslagna höjningen af de till högre flickskolor och samskolor utgående understöden skall kunna i önskvärd grad medföra de verk-

ningar, som nu framför allt böra åsyftas — nämligen förbättring af den fasta lärarepersonalens löner, minskning af föreståndarinnors och föreståndares undervisningstjänstgöring, anställning i större utsträckning af utbildade lärarekrafter och inskränkning af högre och lägre klassers sammanslagning — bör den skolorna åliggande skyldigheten att dels kostnadsfritt dels mot nedsatt afgift undervisa ett visst antal lärjungar ej ökas i samma grad som statsbidragen. De lärjungar, som enligt k. cirkuläret d. 17 Nov. 1899 för närvarande åtnjuta fri undervisning vid ifrågasvarande skolor, utgöra 5,7 % af skolornas hela lärjungeantal, och de som undervisas mot nedsatt afgift (de »halfbetalande») utgöra 9,2 % af samma lärjungeantal. Ungefär 15 % af dessa skolors lärjungar äro alltså för närvarande dels frielever dels halfbetalande. *Antalet* af de elever, som i hvarje särskild statsunderstödd läroanstalt skola undervisas antingen fritt eller mot nedsatt afgift, har hittills af Kongl. Maj:t bestämts uteslutande efter statsbidragets belopp. Rättvisare vore, om detta antal bestämdes *dels* efter lärjungeantalet i skolans elementarklasser *dels* efter statsbidragets storlek.

Med stöd af det anförda får jag föreslå, att för den händelse statsbidragen till de högre flickskolorna och samskolorna varda ökade på sätt här förordats, antalet af frielever och halfbetalande i hvarje skola må bestämmas enligt följande grunder:

1. Skola, hvilken åtnjuter statsunderstöd till högsta möjliga belopp (enligt den eller den paragrafen), skall dels kostnadsfritt dels mot en årsavgift ej öfverstigande 50 kronor meddela undervisning åt ett antal lärjungar, som utgöra minst en femtedel af skolans samtliga lärjungar i klasserna öfver de förberedande, nämligen så att af detta antal ungefär en tredjedel undervisas fritt och två tredjedelar mot nedsatt afgift.

2. Skola, som uppbär lägre statsunderstöd, än dess lärjungeantal betingar, må åtnjuta en proportionerlig nedsättning i antalet af de lärjungar, som böra undervisas fritt och mot nedsatt afgift.

Till det uppdrag, jag af Herr Statsrådet mottagit, torde slutligen höra ett åliggande att afgifva yttrande angående de uppgifter och intyg, som dels skola åtfölja de afsedda skolornas ansökningar om statsunderstöd dels vid andra tillfällen af dessa skolors styrelser, föreståndare eller föreståndarinnor till Ecklesiastikdepartementet eller vederbörande eforalstyrelse insändas.

De *upplysningar* angående skolornas organisation, styrelse, föreståndare, lärarepersonal, ekonomiska förhållanden m. m., som enligt k. kung. d. 29

Maj 1896 skola åtfölja ansökningarna angående statsbidrag, blifva till en god del öfverflödiga, om läroanstalterna i fråga fortfarande blifva ålagda att till Ecklesiastikdepartementet aflämna årsredogörelser, affattade i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de föreskrifter, som gälla angående de allmänna läroverkens motsvarande redogörelser. Det skulle för öfrigt lända både skolorna till lättnad och saken till gagn, om de åsyftade upplysningarna lämnades i öfversiktlig form, enligt ett af Kongl. Maj:t fastställt formulär, som vore af beskaffenhet att framkalla just de uppgifter, hvilka äro erforderliga för en fortlöpande statistisk redogörelse för verksamheten och förhållandena vid rikets högre flickskolor och samskolor.

Hvad åter angår de *intyg*, som skola åtfölja ansökningarna om statsbidrag, borde de enligt min mening vara följande:

a) intyg af vederbörande eforalstyrelse och inspektor, att skolans föreståndare eller föreståndarinna är skicklig att leda en läroanstalt af ifrågasvarande slag;

b) intyg af hälsovårdsnämnd, att skolans lokaler äro för sitt ändamål fullt användbara;

c) intyg af den vid skolan anställda legitimerade läkaren, att anordningarna vid skolan äro i hygieniskt afseende tillfredsställande och undervisningen så ordnad, att öfveranstängning af lärjungarna därigenom icke föranledes;

d) handlingar, som visa, att kommun eller enskilda donatorer till skolans uppehållande under den tid, för hvilken statsunderstöd sökes, lämna bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som det sökta understödet.

Bland de ytterligare villkor för statsanslags åtnjutande, som k. cirkuläret d. 17 Nov. 1899 uppställer för skolorna i fråga, borde föreskriften rörande de uppgifter, som styrelse eller föreståndare terminligen skall insända till eforalstyrelsen, utan olägenhet och till lättnad för skolorna kunna något förändras. Meddelande om det antal lärotimmar i veckan, som åligger hvarje lärare och lärarinna, ingår i årsredogörelse, som öfverensstämmer med de allmänna läroverkens redogörelser, och uppgiften härom torde därför saklöst kunna uteslutas från meddelandena till eforalstyrelsen. Hvad angår de uppgifter i öfrigt, som böra lämnas sagda styrelse, torde det vara tillräckligt, att de insändas *en* gång om året, nämligen vid läsårets början. Att skolornas årsredogörelser utgifvas i tryck, är så pass viktigt, att det borde, om ej föreskrifvas, dock såsom önskvärdt framhållas.

Såsom *yttre villkor* för statsunderstöds åtnjutande, utöfver hvad

ofvan föreslagits, får jag alltså, i anslutning till nyssnämnda kungl. cirkulär, förorda följande bestämmelser:

1. Högre flickskola och samskola, som åtnjuter statsunderstöd enligt ofvan angifna grunder, skall stå under inseeende af vederbörande eforalstyrelse och den inspektor, denna myndighet äger förordna, och därjämte vara underkastad den särskilda inspektion, som chefen för K. Ecklesiastikdepartementet kan finna lämpligt föreskrifva.

2. Skolans styrelse eller föreståndare (föreståndarinna) åligge

a) att efter slutet af hvarje läsår till Ecklesiastikdepartement aflämna redogörelse för verksamheten och förhållandena i skolan under det förflutna läsåret, affattad i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de i detta afseende för allmänna läroverken gällande föreskrifter, börande dylik redogörelse om möjligt i tryck utgifvas och i så fall insändas till departementet i fem exemplar;

b) att inom en månad efter läsårs början till eforalstyrelsen insända i två exemplar dels en förteckning öfver skolans lärarepersonal och dess efter klasser ordnade lärjungar dels den för läsåret gällande arbetsordningen;

c) och att i öfrigt rörande läroverket lämna de upplysningar, som chefen för K. Ecklesiastikdepartementet kan finna nödigt infordra.

De undersökningar och utredningar rörande de statsunderstödda högre flickskolorna och med dem likställda samskolor, som jag genom Herr Statsrådets skrifvelse af den 15 Juni detta år fick i uppdrag att verkställa, äro härmed i den omfattning, omständigheterna medgifvit, bragta till slut.

Stockholm den 1 Oktober 1901.

L. M. Wærn.
